

Abdulhalem Ahmed Hassan
AL-SHAMKHANI
(University Teaching Staff, Fine
Arts, Musical Arts/
University of Basrah)

Introspecție în aria culturală a colindului, din exteriorul spațiului folcloric românesc

Abstract: (*An Insight into the Cultural Area of Caroling from the Outside of Romanian Folkloric Space*)

The importance of studying carols, through the prism of another culture, consists in deepening a field originating for a people. In the vestiges, in the cultural forms transmitted orally, though they are old, or precisely because they are old, it stands the life of a culture, stands the name of a people to keep themselves in its territories and in the world. Seven musical works were subjected to an analytical study in this article, in order to make a more comprehensive look at the carol. The study of habits, located in the period including winter solstice, also included the subgenres of the genus carol. Provenance, the presence in Romania and the mythical role have also been considered in the analysis. We have proposed criteria with a general analysis area, associated with their checks in case of particular observations, such as form, melody, rhythm, text, style, etymological aspects of the term *Ler* and historical attestations. Ways of taking and processing folklore statements, such as quotation, popular character, harmonizing folklore musical text, chords, imitation, pedal, *ostinato* in a polyphonic context, polymetry, polyrhymia and ways of the musical expression, were subject to analytical observation. Although certain church documents, opinions with the role of shrinking the spiritual importance of carols, from some priests, contributed to the overlapping of christian celebrations over secular ones, the pagan habit did not disappear but retained continuity in the case of the carols. Certain church documents, various chronicles, reports, statements by people from diplomatic bodies passing through romanian countries were counterarguments in favor of romanian customs.

Keywords: *music, carol, analysis, romanian folklore, vestige*

Rezumat: Importanța studierii colindelor, prin prisma unui alt spațiu cultural, constă în aprofundarea unui domeniu al culturii originare pentru un popor. În vestigii, în formele culturale transmise pe cale orală, deși sunt vechi, sau tocmai pentru că sunt vechi, stă viața unei culturi, stă numele unui popor de a se menține în teritoriile sale și în lume. Șapte lucrări muzicale au fost supuse unui studiu analitic în prezentul articol, pentru a putea alcătui o privire mai cuprinzătoare asupra colindului. Studiul obiceiurilor, situate în perioada ce include solstițiul de iarnă, a cuprins și subgenurile genului colind. Proveniența, prezența în România și rolul mitic au fost luate în considerare de asemenea în analiză. Am propus criterii cu arie generală de analiză, asociate unor verificări ale acestora în cazul observațiilor cu caracter particular, cum ar fi forma, melodia, ritmul, textul, stilul, aspectele etimologice ale termenului *Ler* și atestările istorice. Modalități de preluare și prelucrare a enunțurilor folclorice, ca citatul, caracterul popular, armonizarea textului muzical folcloric, etajările acordice, imitația, isonul, *ostinato*-ul într-un context polifonic, polimetria, poliritmia și modalitățile de evidențiere a expresiei muzicale, au fost supuse observației analitice. Deși anumite documente ale bisericii, opinii cu rolul de a micșora importanța spirituală a colindelor, din partea unor preoți, au contribuit la suprapunerea sărbătorilor creștine peste cele laice, obiceiul păgân nu a dispărut ci și-a păstrat continuitatea în cazul colindelor. Anumite documente bisericesti, diferite cronici, relatări, afirmații ale unor persoane din corpurile diplomatice trecând prin Țările Române au reprezentat contraargumente în favoarea obiceiurilor românești.

Cuvinte-cheie: *colind, muzică, analiză, folclor românesc, vestigiu*

1. Argument în favoarea studierii colindelor românești

Strămoșii poporului român sărbătoreau regenerarea naturii, sosirea primăverii și se rugau la Soare în pragul Anului Nou (după calendarul nostru de acum). Cu această ocazie copiii umblau pe la case și făceau urări de fericire și noroc. Primeau colăcei și nuci. Sărbătoarea se denumea *Calendae Ianuarii*. Deci colindele românești au o origine înainte de creștinism, datând de pe vremea Imperiului Roman. Sursa colindatului o constituie, la romani, anumite sărbători ale trecerii dintre ani. Ei credeau în efectul cuvântului, rostit în anumite condiții, de a face magie. De-a lungul timpului, în ritual au fost introduse formulele de urare și oferirea unor daruri. Practica ritualică a pierdut mesajul spiritual-magic, păstrând doar cadrul formal, în defavoarea, deci, a credinței în puterea sa magică. Cadrul formal a păstrat totuși, din vechiul ritual, intenția unei urări, dorința fierbinte, emoția de îndeplinire a dorințelor, obținerea binelui general pentru cel căruia i se făcea urarea.

Colindul povestește despre un mod vechi de a gândi. Genul *colindului* conține ritualul. Simbolurile, trimiterele la mitologie, influențele popoarelor migratoare pe teritoriul României, învățăturile unor sfinți bizantini, toate acestea au constituit o religie amestecată. În aceasta sunt combinate diferite surse din biblie și din afara ei. Credința țaranilor s-a suprapus peste teologie, iar superstițiile s-au suprapus peste dogmatismul oficial. Creațiile populare prezintă motive: ale corpurilor cerești, despre sacrificiu și anotimpuri, motive ale vânătorii și inițiere.

Simbolurile vechi au generat în timp forma colindei de astăzi. Originea ei se stabilește în cultura Imperiului Roman, transmisă după aceea popoarelor creștine. Colindele românești sunt un motiv de sentimente religioase, dar și de bucurie și petrecere, atât pentru cei tineri cât și pentru cei vârstnici. Din lumea arabă, interesat fiind de obiceiurile de iarnă ale poporului român, luând contact în mod profesionist cu muzica românească de inspirație folclorică, genul în speță se remarcă prin simplitate, printr-un ritm specific, prin culoarea modală pe care o au majoritatea colindelor, aspect modal ce se regăsește și în muzica poporului nostru iraqian.

Analizăm în continuare, sumar, elemente de limbaj muzical al colindelor.

2. Surse folosite în observațiile cu caracter particular

Următoarele șapte lucrări muzicale au fost supuse unui studiu analitic, pentru a putea alcătui o privire mai cuprinzătoare asupra colindului:

- 1) *O, ce veste minunată* – Dumitru G.-Kiriac (1866-1928);
- 2) *Domnuleț și Domn din cer* – Gheorghe Cucu (1882-1932);
- 3) *La vifleem colo-n jos* – prelucrare de Nicolae Lungu (1900-1993);
- 4) *Colo-n susu* de Sabin Drăgoi (1894-1968);
- 5) *Trei crai de la răsărit*. Melodia după Anton Pann (1796-1798¹-1854);
- 6) *Praznic luminos* – Timotei Popovici (1870-1950);
- 7) *Moș Crăciun* – Aranjament coral de Stelian Olariu (1928-2017)

¹ Data nașterii este incertă.

3. Studiul obiceiurilor, situate în perioada ce include solstițiul de iarnă, a cuprins următoarele subgenuri ale genului colind.¹

Ursul, de origine traco-dacă, a fost semnalat în România, doar în zona Moldovei. Se presupune că mișcările ursului aduc sănătate și noroc în casa care primește jocul. Sunt prezente trei persoane: persoana îmbrăcată în urs, însoțitorul ursului (*ursarul*, cu semnificația comuniunii om-animal) și un instrumentist care cântă la fluier.

Cerbului i se atribuie istoric o proveniență preistorică, astăzi fiind prezent în toate regiunile folclorice ale României. Din punct de vedere mitologic, tracii practicau și ei, ca și grecii, cultul lui Dionysos. *Capra* a rămas la români un simbol de protecție a regnului vegetal.

Sorcova este prezentă în partea de sud a munților Carpați. Se credea că darurile oferite cu această ocazie și o „crenguță cu muguri”, a cărei denumire, *surova vetka*, provine din limba slavă, erau aducătoare de sănătate sau însănătoșire după atingerea crenguței.

În cazul *Chiraleisei*, prezentă în Transilvania și în Moldova, originea obiceiului ar putea fi situată în lumea bisericii. Copiii făceau o urare, a cărei denumire seamănă cu grecescul *Kyrie eleison*, însemnând „Doamne miluiește”. *Chiraleisa*, fie doar strigată (exclamată, ca în Moldova), fie și cântată (ca în Transilvania), are semnificația de aducere a prosperității.

Cântecul de stea, ca proveniență, a fost influențat de lucrările muzicale ale cultului calvin și luteran, *Cântecele de stea* au rămas creații spirituale anonime.

Magia *Plugușorului* și *Semănatului* are scopul de a atrage abundență agricolă. În timpul facerii obiceiului, tinerii atrag asupra satului producții agricole utile, fiind îmbrăcați adecvat. În Muntenia ei poartă cu ei un plug, bice și clopoței, iar în Moldova instrumente muzicale, cum e buhaiul². După urarea făcută cu *Plugușor*, în dimineața zilei următoare este practicat *Semănatul*, de către copii, aceștia aruncând semințe în curțile sau în casele oamenilor.

Vasâlca a început să fie practicat ca obicei de iarnă de țiganii aflați în stare de robie pe la curțile nobiliare românești. Etimologia denumirii face apel la numele Sf. Vasile cel Mare³ din Cezareea⁴. *Vasâlca* este atestată în zonele Dobrogei, Olteniei și Munteniei.

Ca etimologie, în opinia academicianului Vasile Bogrea⁵, *Malanca* derivă din slavul *Milanca*, numele purtat de Sf. Melania⁶, sărbătorită la români pe 31 decembrie.

¹ Proveniența, prezența în România și rolul mitic au fost luate în considerare în analiză.

² Sunetul buhaiului (instrument cu membrană) se aseamănă cu mugetul bovinelor, tocmai cu scopul magiei imitative de a aduce obiceiul în proximitatea naturii.

³ Arhiepiscop din Cezareea Cappadociei a trăit în sec. al IV-lea.

⁴ Cezareea, o metropolă a creștinătății în mileniul I, a fost un port la Marea Mediterană. Amplasamentul vechii cetăți se afla între actualele orașe Tel Aviv și Haifa.

⁵ Vasile Bogrea (1881-1926), membru corespondent al Academiei Române din anul 1920, a fost o somitate în lingvistică și filologie.

⁶ Melania a trăit pe vremea împăratului roman Honoriu. Deși dorea să-și ducă viața în feciorie, s-a măritat, făcându-le pe plac părinților ei, și a avut astfel doi copii. După moartea părinților și copiilor ei s-a retras

Măștile purtate sunt cele ale diferitelor animale. Ceata se împarte în două, în timpul teatrului folcloric, după semnul moral dual, *bine/rău*.

Calul se joacă numai în casa gazdei.

În cazul *Vergelului*, participanții, fete și băieți, aduc niște inele pe care le pun în coafe¹ cu apă. Conducătorul ceremoniei scoate două inele și le întinde unui cuplu. În urma acestui gest, conform ritualului, cei doi ar urma să devină o pereche. Este practicat în Transilvania, în jurul datei de Anul Nou. Ca rol mitic, la petrecere este prezis viitorul căsătoriei celor care-l caută.

4. Criterii cu arie generală de analiză asociate unor verificări ale acestora în cazul observațiilor cu caracter particular.

Forma, melodia, ritmul, textul, stilul, aspectele etimologice ale termenului Ler și atestările istorice. Colindul are 20-60 de versuri. Grupul cântă în unison sau antifonic, astăzi acompaniat instrumental. Versurile au câte 6 sau 8 silabe. Refrenul, având între 2 și 12 silabe, începe și încheie forma. Cu privire la refren, acesta are rol de temă în colind. Melodia obligă refrenul să aibă o anumită dimensiune, să aibă un anumit număr de silabe și să fie plasat în anumite locuri printre strofe.

Ambitusul este restrâns, melodiile se rezumă la limitele unei octave. Cadențele nu conduc conturul melodic mereu spre același sunet grav, ci provoacă oprirea și pe alte trepte ale modului. Melodia de colind manifestă astfel instabilitate funcțională.

Sunetele colindului sunt încadrabile într-un sistem intonațional prepentatonic. Scara diatonică, mai frecvent majoră decât minoră, a colindului, de regulă, este o pentacordie sau o hexacordie. Melodia silabică are la început un salt de cvintă sau de cvartă ascendent, compensat de un mers treptat descendent. Alte melodii sunt scrise într-un aspect grafic de boltă.

Ritmul este, de asemenea, redus ca și linia melodică. Structura ritmului este determinat de cântarea colindului la unison în grup, în care este scris colindul aparține sistemului ritmic *giusto-silabic* și *aksak*. Nici n-ar putea fi cântat în *rubato* din cauza unor decalaje de izoritmie verticală ce s-ar produce în acel caz. Varietatea formulilor ritmice este cuprinsă între simple perechi de sunete până la formule mai complexe.

Textul epic este laic sau religios. Textele profane vorbesc despre relațiile familiale, muncile agricole, vânat, anumite legende, vorbesc despre porturi polulare, virtuțile băiatului și virtuțile fetei, ca exponenți ai sexelor umane pe pământ. Textul are un pretext general și se deplasează ca referire spre cei colindați. Textele religioase au personaje biblice. Acestea, prin rolul lor cunoscut, sunt prezentate ca acțiuni și au o anumită relație morală cu lumea oamenilor. Textul colindului poate fi recitat sau

(în schimnicie) și a vrut oarecum să-și continue viața pe care o intenționa înainte de căsătorie: îi trata pe cei bolnavi, peregrina pe la închisori și îi vizita pe cei nevoiași. Apoi, și-a vândut averea cu o sumă fabuloasă – 120.000 de galbeni. O parte din bani i-a donat unor biserici, mănăstiri... ducând o parte cu ea și în Africa. Se alimenta cu foarte puțin. Mânca de două-trei ori pe săptămână, fără să-i fie foame. A cutreierat prin Africa. A fost și la Alexandria (Egipt). Până la urmă s-a stabilit într-o chilie la ierusalim. Avea un grup de 90 de fecioare pe care le întreținea și le instruia, transmitându-le din experiența ei. La sfârșitul vieții, îmbolnăvindu-se, s-a împărțit de la episcopul Elefterupolei. Teofil i-a reținut ultimele cuvinte, de liniște, pace și mulțumire că și-a îndeplinit misiunea pe pământ, de care era conștientă.

¹ Vas cu toartă din lemn de brad în care se ține la țară apa de băut.

cântat și se adaptează la persoana colindată, în funcție de vârstă și starea socială. Urarea este plasată la sfârșitul colindului.

Cu privire la vers, cântecul popular are fie opt silabe, fie șase silabe. În ambele cazuri poate lipsi o silabă. Deci, în acest caz, versurile ar fi de șapte silabe, respectiv cinci silabe. Metrul accentelor textului se adaptează la ritmul accentelor melodice.

Studiile muzicologilor George Breazu (Breazu 1993), Octavian Lazăr Cosma (Cosma 1984) și studiile etnomuzicologului Gheorghe Ciobanu (Ciobanu 1974) observă diferite proprietăți ale stilului muzical vechi. În tiparul folclorului muzical românesc au fost permise împrumuturi stilistice de la alte popoare. Dar, înainte de toate, muzica populară românească are origine dacică, iar structura melodiei și ritmului colindelor are origine latină. Colindele pot fi grupate în două stiluri, unul mai vechi și altul mai nou. Ele pot caracteriza din punct de vedere folcloric zona în care se regăsesc, deși în anumite zone coexistă ambele stiluri. Suprapunerea stilurilor în aceeași locație presupune și posibilitatea schimbului de texte între cele două feluri de stiluri.

Opiniile cercetătorilor sunt diferite atunci când fac trimitere la termenul *Ler*, opinii diverse ce se referă și la alți termeni definind genul colindului și obiceiul său. *Ler* ar putea proveni din numele existent la romani – Aurelian. De asemenea, *ler* ar putea proveni, după unii cercetători, de la *larii* aparținător saturnaliilor romane, ținute în 23 decembrie.¹ *Compitali* (cu sensul de „intersecție, bifurcație”) este denumirea dată sărbătorii *Larilor* – zei romani ocrotitori ai arborelui genealogic și protectori ai cetăților și colectivităților umane. Sărbătoarea a fost restaurată pe vremea împăratului Octavianus Augustus (Braniște & Braniște 2001). *Ler* ar mai putea avea originea în lauda de cult a evreilor *Halleluiah!*, care înseamnă „Lăudați pe Domnul!”.

5. Modalități de preluare și prelucrare a enunțurilor folclorice

Din multitudinea modalităților de preluare și de prelucrare a enunțurilor folclorice (citatul, caracterul popular, armonizarea textului muzical folcloric, etajările acordice, imitația, isonul, ostinato-ul într-un context polifonic, polimetria, poliritmia și modalitățile de evidențiere a expresiei muzicale), citatul poate fi enunțat fidel sau poate fi enunțat stilizat, adaptat la propriile intenții de comunicare muzicală.

Cu privire la caracterul popular, menționăm câteva din specificitățile ce se pot aduce acestuia, în cazul utilizării unor structuri motivice oarecare: ornamentarea; dimpotrivă, renunțarea la melisme; modificări datorate tehnicii variaționale; schimbări de tempo; folosirea pienenilor la modul pentatonic; cromatizarea unor trepte modale; schimbări de măsură; augmentări sau diminuări ale ritmului; pur și simplu renunțarea la unele formule ritmico-melodice și înlocuirea, sau nu, a lor cu altele.

Menționăm câteva din procedeele de armonizare ale unui text muzical folcloric: folosirea intervalelor armonice paralele (așa-zisele mixturi); întâlnirea sunetelor melodiei populare cu diferite intervale de la alte linii vocale orizontale (sau, altfel

¹ În perioada 17-23 decembrie, la romani avea loc sărbătoarea Saturnaliilor, când era venerat zeul Saturn, iar în data de 25 decembrie era venerat Soarele, în pragul solstițiului de iarnă, atunci când zilele începeau să se lungească. În această zi romanii aniversau nașterea zeilor și binecuvântau ființa umană, în legăturile ei cu natura.

spus, suprapuneri ocazionale de diferite intervale); suprapuneri ale temei cu diferite aspecte ale ei (heterofonie)

Organizarea etajării în terțe nu este exclusivă. Pot fi folosite acorduri construite pe baza altor intervale armonice decât terța. Dacă totuși se dorește folosirea trisonurilor, acestea sunt aduse în răsturnări sau construite pe un ison. Cromatisme sunt alese liber, sacrificând uneori regulile armoniei clasice.

Chiar dacă în folclorul românesc colindul este monodic, eventual cântat antifonic la unison sau octavă, cu număr diferit al celor care cântă, totuși au fost scrise până acum remarcabile creații culte. Polifonia a fost folosită imitativ, cu două atitudini: imitația severă și imitația liberă. Imitația se referă la partea melodiei și la partea ritmului. Imitația, ca polifonie într-un limbaj serial, i-a inspirat pe compozitorii Sigismund Toduță și Roman Vlad, iar Eduard Terényi și Viorel Munteanu au efectuat anumite studii în urma analizei lucrărilor compozitorilor de mai sus.

În muzica populară românească, destul de des a fost folosit isonul și *ostinato*-ul, într-un context polifonic. Polimetria, ca alăturare sau suprapunere a unor măsuri diferite, de asemenea, poliritmia, ca o combinație a unor formule ritmice diferite, mai ales suprapuse, au fost considerate, și ele, procedee de o apreciată complexitate, fiind valorificate în diferite compoziții.

Imaginile-gând, produse în mintea auditorului, „colorate” cu un anumit „parfum” în momentele în care se cântă colinde, pot fi completate cu efectele unor alte procedee compoziționale, deduse din: variații ale nuanțelor muzicale, tempo-ului, timbrului și, în general, agogicii muzicale.

6. Concluzii

Colindul este reprezentativ pentru spiritul locului, în sensul că într-un colind se face remarcată caracteristica sa spiritual-ritualică. În colind sunt amestecate tematici păgâne și creștine. Simbolurile și relicvele folosite fac referire la o sursă magic-ritualică. În colindul românesc se simte un fel popular de a gândi creștinismul. Atunci când vorbim despre apariția acestui popor, constatăm că există o similitudine între primele semnale istorice despre Dacia și creștinarea ei. Structura colindului a fost alcătuită deci din: elemente religioase datând de la creștinarea acestor teritorii de Sfântul Apostol Andrei; influențe ale altor popoare care au migrat peste aceste teritorii; scrieri din afara Bibliei; scrieri ale unor sfinți ai Bizanțului. Toate acestea au alcătuit în timp un mental colectiv cu privire la acest specific, cu regăsirea miturilor și arhetipurilor despre care mărturisește folclorul, după cum am menționat în Argument.

Din punctul de vedere al principiilor de versificație putem desprinde mai multe concluzii. Atunci când se cântă o melodie populară în versuri, am constatat din analize că ea este de două feluri: de opt silabe și, în forma versului incomplet, de șapte silabe; de șase silabe și, în forma versului incomplet, de cinci silabe. Numărul silabelor se adaptează ritmului melodic. Etnomuzicologul Gheorghe Ciobanu a constatat că strofa populară este, de obicei, formată din patru versuri. Accentul metric este mai important decât accentul lexical, adică anumite cuvinte pot fi cântate incorect gramatical (nu intonațional).

Din punctul de vedere la melodiei am constatat următoarele. Melodiile colindelor folosesc, în majoritatea cazurilor, fie o scară pentatonică, fie una formată din mai puține sunete. În cazul scării pentatonice anhemitonice, modificările apărute vizează: a) umplerea pien-ului cu treapta respectivă (care lipsește, în comparație cu scara de șapte sunete), transformându-l într-un pseudo-picnon; cromatizări ale treptelor; urcarea sunetului de jos al picnon-ului (de ex.: *do diez – re – mi* în loc de *do – re – mi*); coborârea sunetului din mijloc al picnon-ului (de ex.: *do – re bemol – mi* în loc de *do – re – mi*). Cu termenul de „indiferență funcțională” exprimă Constantin Brăiloiu ambiguitatea funcțională cauzată de mobilitatea cromatică a treptelor modale. Cadențele melodice pe diferite trepte ale modului contribuie la cele spuse. Ca ambitus, melodiile de colind cuprind, de cele mai multe ori, cel mult octava.

Din punctul de vedere al ritmului, din lucrările analizate rezultă o legătură importantă între ritmul muzicii, vers și dans, ca și când cineva le-ar fi creat pe toate trei deodată. N-a fost creată, de exemplu, întâi muzica, pentru ca după aceea să se adapteze un text și să se coregrafeze anumiți pași de dans. Colindele românești dau impresia că o singură mână le-ar fi creat pe toate trei, într-o frumoasă armonie a artelor.

Concluzionând, putem afirma că genul colindului s-a născut din ceva esențial și vechi pentru poporul român și cultura sa. El s-a maturizat treptat și a devenit un gen muzical bine dezvoltat în această regiune a Europei. Melodiile țărănești au devenit o sursă de inspirație importantă pentru compozitorii secolului XX. După cum muzica românească se înscrie într-un tablou multidimensional al artelor secolului XX din această țară, așa creația corală se înscrie în tabloul multidimensional al muzicii românești din același secol XX. Diversitatea lucrărilor corale ne îndeamnă să credem că au existat două laboratoare imaginare, unul experimental și altul de sinteză concluzivă. Creatorii au experimentat în acestea potențialul artistic oferit de muzica folclorică, ceea ce le-a permis realizarea unor opere durabile.

Referințe bibliografice

- Braniște, Ene și Braniște, Ecaterina. 2001. *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*. Caransebeș: Editura Diecezană.
- Breazul, George. 1993. *Colinde*. București: Editura Fundației Culturale Române.
- Ciobanu, Gheorghe. 1974. *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*. București: Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor.
- Cosma, Octavian Lazăr. 1984. *Hronicul muzicii românești 1890-1920. Vol. 6. Gândirea muzicală*. București: Editura Muzicală.